

ДО ПИТАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Вікторія ЛЕГАН
Viktoria LEHAN

викладач, ДВНЗ «УжНУ»

email: (vikasso@mail.ru)

Ключові слова: полікультурна освіта, сутність, принципи, функції, полікультуралізм.

Анотація. В статті проаналізовано підходи до визначення полікультурності освіти, її сутність. Автором висвітлено принципи та функції полікультурної освіти. Сутність полікультурної освіти базується на соціокультурній ідентифікації особистості та освоєнні системи понять і уявлень про полікультурне середовище. Крім того полікультурна освіта базується на принципах виховання людської гідності й високих моральних якостей а також виховання для співіснування із соціальними групами різних рас, релігій, етносів. А також виконує ряд функцій. До таких належать гуманітарно-гностична, етико-гуманістична, філософсько-етична.

Key words: multicultural education, definition, principles , functions, multiculturalism.

Annotation. The author of the article has analyzed the approaches to the determining of multicultural education, its essence. The author highlights the principles and functions of multicultural education. The essence of multicultural education is based on the social-cultural identity and development of systems concepts and ideas about multicultural environment. In addition the multicultural education is based on the principles of education of human dignity and of high moral qualities and also on education for coexistence with the social groups of different races, religions, and ethnicities. Multicultural education also performs a number of functions. These include humanitarian and gnostic, ethic-humanistic, philosophical and ethical.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне суспільство почало усвідомлювати принципово нову роль мовної освіти в сучасному інформаційному світі, як і потребу особистості в швидкій адаптації до умов полікультурного світу, що постійно змінюється. Посилюється інтерес до мовної освіти як важливого інструменту життєдіяльності людини в полікультурній і мультилінгвальній спільноті людей. Мовна освіта є важливою для формування свідомості особистості, сприяє веденню діалогу культур у світі, що глобалізується навколо розв'язання різноманітних проблем.

Усі розвинуті країни світу є полікультурними та поліетнічними. Полікультурна освіта діє як засіб підтримки мирного існування великих і малих націй в умовах інтеграції. Актуальність впровадження полікультурної освіти визначається потребою організації нашого суспільства як гуманістичного, вільного, рівного та соціально справедливого. Полікультуралізм в освіті покликаний допомагати забезпечити більш швидку адаптацію людини до мінливих умов існування.

Численні міжнародні дискусії відносно освітньої політики та проблем міжнародного співробітництва свідчать про те, що існують сприятливі умови для впровадження засад полікультурності в сучасній освіті. Власне впровадження полікультурної освіти координується на міжнародному рівні різноманітними форумами та організаціями такими як ЮНЕСКО, Рада Європи, Міжнародне бюро освіти тощо. Полікультурність з одного боку є визнанням різноманітності культур, їх особливостей а з іншого боку, полікультурність - засіб виховання толерантності, терпимості до інших етнічних груп, виховання інтернаціоналізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. XXI століття посилює інтерес до цієї проблеми, зокрема і в Україні. На сторінках вітчизняних педагогічних видань

останніми роками з'явилися праці: Г.Абібулаєвої [1], Р.Агадулліна [2], В.Болгаріної [4], В.Вікторова [5], Л.Голік [6] та інших, в яких розглядаються процеси становлення засад полікультурності, їх зв'язок з національною освітою тощо.

Мета статті - розглянути основні підходи до визначення полікультурності освіти, її сутність, принципи та функції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін "полікультурна освіта" є калькою від сформованого у західній інтелектуальній культурі у 70-х роках ХХ століття поняття "multicultural education". Перші спроби дати визначення цьому поняттю містяться у Міжнародному педагогічному словнику, який було видано у Лондоні в 1977 році. Тут полікультурна освіта подається як відображення ідеалів культурного плюралізму у сфері освіти. У 90-х роках ХХ століття у Міжнародній енциклопедії освіти подається таке тлумачення терміна "multicultural education": "педагогічний процес, у якому подано дві і більше культури, які відрізняються за мовою, етнічною, національною або расовою ознакою" [16].

Полікультурна освіта за Р.Агадулліним це - нова освітня стратегія, що визначає структурно-змістову організацію навчально-виховного процесу, характер викладання дисциплін і методика виховної роботи на основі принципу гуманізму, демократизму, культурного діалогу, врахування культурно-психічних чинників розвитку особистості [2].

На думку сучасного науковця В.Вікторова "... для України актуальним залишається запозичення і осмислення досвіду з впровадження процедур та розвитку культури якості вищої освіти в країнах Єврозони, участь у Болонському процесі, оцінка власного надбання з даної проблеми" [5, с.20].

Дослідниці проблеми В.Болгаріна та І.Лощенова подають свій погляд на полікультурну освіту таким чином: це така освіта, для якої ключовими поняттями є культура як вселюдське явище; це засіб допомогти особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток [4].

Такі сучасні науковці В.Кузьменко і Л.Гончаренко проаналізували чинники, що обумовлюють необхідність полікультурної освіти, серед яких: зростання етнічної і расової свідомості людей; міграційні процеси, що значно підсилюють міжкультурні контакти; глобалізація світу, що змінює не тільки економіку, політику, але впливає і на картину міжкультурних зв'язків; розширення міжнародної співпраці, що вимагає діалогу між націями та їх культурами; розвиток планетарної макроекономіки, удосконалення інформаційної сфери і комунікаційних систем, які дозволяють народам зближуватися, стерти територіальні, мовні, релігійні, культурні бар'єри; прагнення окремих осіб і цілих народностей придбати свою етнічну ідентичність [10].

Г.Дмітрієв визначає полікультурну освіту як спосіб протистояти расизму, ксенофобії, упередженості, етноцентризму, ненависті, заснованій на культурних відмінностях [7].

В свою чергу, О.Джуринський звертає увагу на загальні цілі полікультурного і інтернаціонального виховання. Дані цілі полягають в розумінні інших культур, народів, цивілізацій і пошани до них; в усвідомленні необхідності взаєморозуміння і співпраці між народами [8].

Як зауважує В.Макаєв термін "полікультурне виховання" включає не тільки

освіту людини, але й ціль, завдання й основні напрямки формування особистості, готової й здатної жити в сучасному для нас суспільстві. Під полікультурною освітою розуміється освіта, що передбачає залучення підростаючого покоління до етнічної, національної й світової культури, розвиток на цій основі планетарної свідомості, формування готовності й уміння жити в багатонаціональній середовищі [11].

П.Каптерев вважав, що педагогічна діяльність здійснюється на основі національної самосвідомості, а потім уже прагне до загальнолюдського ідеалу. Учений підкреслював, що у вихованні необхідно звертатися не до одного народу, брати кращі ідеали і привносити їх у свої національні ідеали. Таким чином, полікультурна освіта повинна допомагати розкритися і виявитися кращим людським якостям, національній самосвідомості і міжнаціональній самосвідомості. Це повинно призвести до зближення культур і народів [9].

Теоретичною основою полікультурної освіти є комунікативна концепція культури М.Бахтіна, що розкрив домінуючу роль міжособистісного діалогу культур в розвитку суспільної свідомості, духовного світу. Тому багато дослідників розглядають полікультурність через цю концепцію [3].

Метою полікультурного виховання є виховання особи, здатної до активної життєдіяльності у полікультурному середовищі. Така особа має бути всесторонньо розвиненою мати високі етичні ідеали. Вона повинна шанувати свою та інші культури. Підходи науковців до визначення полікультурної освіти відображено в таблиці 1 [13].

Полікультурна освіта акцентує увагу на закладені в етнічних культурах цінності, які мають загальнолюдське значення, і таким чином сприятимуть розвитку особистості, встановленню добросусідського співробітництва на міжособистісних, державних і міжнародних рівнях. Така освіта базується на основі принципу взаємодії та взаємобачення, що знайшов відображення в документі ЮНЕСКО «Декларація Мехіко з політики в галузі культури» [15]:

1. Будь-яка культура є сукупністю неповторних і незмінних цінностей, оскільки саме через свої традиції та форми вияву кожний народ заявляє про себе всьому світові.
2. Утвердження культурної самобутності сприяє звільненню народів, і, навпаки, будь-яка форма панування є запереченням цієї самобутності, або загрозою її існуванню.
3. Культурна самобутність є неоціненним скарбом, розширює можливості для всебічного розвитку людини, мобілізуючи кожний народ і кожну групу, заставляючи її черпати сили у своєму минулому, засвоювати елементи інших культур, сумісних зі своїм характером, і тим самим продовжувати процес самотворення.
4. Жодна культура не може абстрактно претендувати на право бути універсальною, універсальність утворюється з досвіду всіх народів світу, кожний із яких утверджує свою, самобутність і культурна різноманітність нерозривно взаємопов'язані одна з одною.
5. Всі культури становлять єдине ціле в загальній спадкоємності людини. Культурна самобутність народу оновлюється і збагачується в результаті контактів із традиціями і цінностями інших народів.

Таблиця 1.
Підходи до визначення полікультурної освіти

Під-хід	Концепції	Автори	Мета полікультурної освіти	Провідні ідеї
Аккультураційний підхід	1. Багатоетнічне утворення	У.Боос-Нюнніг, У.Зандфукс	Створення, утвердження і розвиток гармонії у відносинах між членами різних етнічних груп; вивчення традицій рідної культури, процесу переробки цих традицій в рамках нової культури, надання допомоги і підтримки представникам контактуючих культур, виховання взаємної відкритості, інтересу і терпимості.	Орієнтація на культуру переселенців; ідеї вільного вибору і трансцендентальності сприйняття людини людиною.
	2. Бікультурність освіти	В.Фтенакіс та ін.	Засвоєння сформованих в сім'ї цінностей і норм поведінки на емоційному та когнітивному рівні, розвиток здатності виділяти і критично осмислювати цінності кожної культури, а також формувати свою власну культурну ідентичність.	Становлення «Білінгвальної бікультурності» ідентичності; постійне порівняння двох культур.
Діалоговий підхід	1. Концепція «діалогу культур»	Т.Менська, Г.Дмитрієв та ін.	Залучення до різних культур що дозволяє тісно взаємодіяти з представниками різних країн і народів інтегруватися у світовий та загальноєвропейський культурно-освітній простір.	Ідеї відкритості, діалогу культур, культурного плюралізму.
	2. Діяльнісна	Є.Тарасов, Ю.Сорокін	Виховання в душі миру, дозвіл міжкультурних конфліктів.	Ідея визнання індивідуальних відмінностей кожної особистості, ідея «переформування» чужої культури в термінах свого лінгвокультурного досвіду.
	3. Концепція мультиперспективної освіти	Х.Гепферт, У.Шмідт	Розвиток здатності до міжкультурної комунікації, формування уявлення про те що відбувається у світі.	Ідея подолання тривалої монокультурної орієнтації, ідея переорієнтації процесу навчання від історії події до соціальної.
Соціально-психологічний підхід	1. Концепція антирасистського виховання	К.Муллард, П.Каррінгтон, М.Коул, С.Троун	Формування активної позиції по відношенню до нерівності, розвиток здатності критично сприймати стереотипи, пов'язані з іншими людьми і їх культурами.	Теорія структури суспільства, ідеї рівності та справедливості.
	2. Концепція «культурних відмінностей»	С.Гайтанідес, П.Бордье, А.Меммі, Б.Хакль	Розвиток терпимості по відношенню до чужого способу життя, поваги чужих культур, іншого способу мислення, інтеграції елементів інших культур у власну систему мислення.	Ідеї про відмінності в культурному образі людини та їх вплив на емоційну сферу людини.
	3. Концепція соціального навчання	Х.Ессінгер, І.Граф, Р.Шміт	Розвиток емпатії, солідарності, здатності вирішувати конфлікти.	Теорія соціального виховання

Педагогічні принципи полікультурної освіти передбачають:

- виховання людської гідності й високих моральних якостей;
- виховання для співіснування із соціальними групами різних рас, релігій, етносів;
- виховання толерантності, готовності до взаємного співробітництва;
- усунення протиріч між системами й нормами виховання й навчання домінуючих націй і етнічних меншин;

- формування уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язки;
- усвідомлення важливості культурного різноманіття для самореалізації особистості;
- виховання позитивного відношення до культурних розходжень;
- розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння [14].

У процесі полікультурного виховання здійснюється залучення молодого покоління до рідної та світової культури. І коли культура нерозривно пов'язана зі змінами, які відбуваються, — політичними, географічними, кліматичними, мовними, то поняття полікультурності стає значно ширшим. Це вже не тільки вивчення культури однієї нації іншою, виховання толерантності однієї народності щодо всіх інших, вміння поважати різні віросповідання, а, значною мірою — високий рівень розвитку суспільства — науковий, технічний, соціально-психологічний тощо. Найважливішою складовою полікультурної освіти є білінгвальне навчання. Застосування іноземної мови як способу досягнення спеціальних знань, культури інших народів, сприяє усвідомленню людьми приналежності не тільки до своєї країни а й до певної цивілізації. Педагогіка вивчає білінгвізм в контексті організації навчального процесу, її цікавлять полікультурна освіта, можливість розуміння світу спеціальних знань засобами іноземної мови, вплив білінгвізму на загальний рівень освіченості.

Сутність полікультурної освіти базується на:

- соціокультурній ідентифікації особистості;
- освоєнні системи понять і уявлень про полікультурне середовище;
- вихованні позитивного відношення до багатогранного культурного оточення; розвитку навичок соціального спілкування.

До функції полікультурної освіти відносять наступні:

- філософсько-культурологічну, яка спрямована на формування етнічної самосвідомості особистості як складової частини планетарної свідомості;
- етико-гуманістичну, яка враховує ідеї полікультурності суспільства і етики міжнаціонального спілкування, відображає з позицій гуманізму в змісті освіти і способах навчальної діяльності культурний досвід людства в його конкретних етнонаціональних формах;
- гуманітарно-гностичну, яка спрямована на формування активного пізнавального інтересу до рідної і зарубіжної культур;
- рефлексивно-виховну, яка орієнтована на сприйняття і усвідомлення важливості культурного різноманіття для розвитку особистості й прогресу цивілізації, становлення етичних уявлень і оцінок, пов'язаних з культурним плюралізмом, створення умов для перетворення їх в стійкі переконання і навички конструктивної гуманної поведінки;
- особистісно-розвивальну, в процесі якої прокидається і розвивається інтерес людини до себе, системи потреб, інтересів, установок, спрямованих на усвідомлення себе як особистості [14].

Дослідники проблеми виокремлюють також певні рівні полікультурної освіти: починаючи зі знайомства з чужою культурою і вихованням терпимості до неї завершуючи аналізом власної системи цінностей і пошуку нових масштабів та образів поведінки.

Студенти педагогічних спеціальностей повинні вміти працювати з різними в

культурному відношенні людьми, правильно розуміти людську відмінність, вміти стверджувати своїми особистими справами і словами культурний плюралізм у суспільстві. Завдяки діалогу культур студент краще усвідомлює мовну культуру світу, глибше проникати в менталітет народу, знаходити почуття національної гідності й поваги до культурних цінностей інших народів. Крім того наявність полікультурності стимулює інтерес студентів до нового знання й одночасно пропонує різні точки зору на навколишній світ. Т.Менська виділяє декілька основних сфер, в яких у студентів повинні бути сформовані певні компетенції відповідно до вимог полікультурної освіти. До таких належать [12]:

1. Культура і плюралізм: 1) суть культури; 2) різноманітність і особливості культур; 3) співвідношення культур; 4) динаміка культури (культурні зміни, сходження культур).
2. Комунікація та культурні бар'єри: 1) теорія комунікації, 2) культура і різноманітність форм виховання, 3) основна мова і невербальна комунікація; 4) мови і різноманітність способів мислення, пов'язаних з культурою.
3. Психосоціальна ідентифікація і міжнаціональні зв'язки: 1) культурні відмінності і становлення психосоціальної ідентифікації: зняття відмінностей (асиміляція), закріплення відмінностей (сегрегація), 2) етноцентризм, расизм, дискримінація, 3) стереотипи; 4) взаєморозуміння культур, бюрократія і положення меншин, соціополітичні аспекти.

Подальші дослідження є актуальними оскільки полікультурна освіта - це складний прогресивний процес реорганізації та реформування освіти котрий недостатньо досліджений і є в стадії розвитку.

Висновки. Аналізуючи різні підходи визначення цілей та концептуальних ідей полікультурної освіти робимо висновок, що метою полікультурного виховання є виховання особи, здатної до активної життєдіяльності у полікультурному середовищі. Така особа має бути всесторонньо розвиненою мати високі етичні ідеали. Вона повинна шанувати свою та інші культури. Полікультурна компетенція включає. Культура і плюралізм, комунікація та культурні бар'єри, психосоціальну ідентифікацію і міжнаціональні зв'язки тощо.

Отже, полікультурна освіта акцентує увагу на закладені в етнічних культурах цінності, які мають загальнолюдське значення, і таким чином сприятимуть розвитку особистості, встановленню добросусідського співробітництва на міжособистісних, державних і міжнародних рівнях. Вона виконує функції які покликані враховувати ідеї полікультурності суспільства і етики міжнаціонального спілкування, відображає з позицій гуманізму в змісті освіти і способах навчальної діяльності культурний досвід людства в його конкретних етнонаціональних формах; спрямована на формування активного пізнавального інтересу до рідної і зарубіжної культур; націлена на сприйняття і усвідомлення важливості культурного різноманіття для розвитку особистості й прогресу цивілізації, становлення етичних уявлень і оцінок, пов'язаних з культурним плюралізмом, створення умов для перетворення їх в стійкі переконання і навички конструктивної гуманної поведінки.

Список використаних джерел

1. Абібулаєва Г.С. Деякі аспекти полікультурної освіти/ Г.С.Абібулаєва II Педагогіка і психологія . - 2006. - №1. - С.75-84
2. Агадуллин Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект I Р.Агадуллин // Педагогіка і психологія. - 2004. - № 3. - С.25-27
3. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / М. Бахтин. — М. : Искусство, 1986. — 445 с.
4. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта / В.Болгаріна, І.Лощенова // Шлях освіти. - 2002. - №2. - С.3-6
5. Вікторов В. Проблема управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В.Вікторов // Вища освіта України. - 2005. - № 4(14). - С.17-22
6. Голік Л. Полікультурна освіта в Україні / [Л.Голік, Т.Клинченко, М.Красовицький, Г.Левченко] // Завуч. - 1999. -№29/35. - С.18-21
7. Дмитриев Г.Д. Многокультурное образование учебное пособие / Г.Д.Дмитриев. - М.: Народное образование, 1999. - 116 с.
8. Джуринский А.Н. Поликультурное воспитание: сущность и перспективы развития / А.Н.Джуринский // Педагогика. - 2002.- № 10. - С.93-96.
9. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / Под ред. А. М. Арсеньева. — М.: Педагогика, 1982. С.421
10. Кузьменко В.В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: Навчальний посібник / В.В.Кузьменко, Л.А.Гончаренко - Херсон: РІПО, 2006 - 92 с.
11. Макаев В.В. Поликультурное образование — актуальные проблемы современной школы / В.В.Макаев, З.А.Малькова, Л.Л.Супрунова // Педагогика. - 1999. - № 4. - С.3-10
12. Менская Т.Б. Поликультурное образование: Программы и методы //Общество и образование в современном мире: Сб. материалов из зарубежного опыта. Вып. 2. - М., 1993.-С. 4-12.
13. Сива Ю. В.Аналіз основних підходів та провідних концептуальних ідей до визначення суті полікультурної освіти. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0b65635a2ac68b4c43a89521216c27_0.html.
14. Чернуха Н.М. , И.С.Бахов// Молодий вчений. - 2014. - №1(04). - С.134
15. ЮНЕСКО «Декларация Мехико з політики в галузі культури» // Культура. - №3. — 1984. - С.75-84
16. The International Encyclopedia of education / Vol. 7. Oxford: Pergamon Press, 1994. P. 3963.